

UZROCI USAMLJENOSTI

Struktura, dobne i spolne razlike

ZVJEZDAN PENEZIĆ
KATICA LACKOVIĆ-GRGIN
IZABELA SORIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/JDC: 159.922.2
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno
: 1999-11-16
Received

Istraživači su se uglavnom bavili iskustvom usamljenosti i korelatima toga iskustva, a malo je pažnje posvećivano uzrocima usamljenosti. Stoga je provedeno istraživanje u kojem se koristio dio upitnika "*Iskustvo usamljenosti*", koji se odnosio na uzroke usamljenosti, autorice A. Rokach. Upitnik je primijenjen na uzorku 484 ispitanika u dobi od 16 do 90 godina (261 žena i 223 muškarca). Cilj je bio provjeriti strukturu uzroka usamljenosti te utvrditi postojanje eventualnih dobnih i spolnih razlika u uzrocima usamljenosti.

Postupkom faktorske analize na zajedničke faktore analizirane su 82 tvrdnje koje se odnose na uzroke usamljenosti te je izlučeno sedam interpretabilnih faktora. Faktori su predstavljali sljedeće uzroke usamljenosti: preseljenje, poremećene intimne veze, gubitak, poremećene odnose u roditeljskoj obitelji, emocionalnu i socijalnu neadekvatnost, traumatske događaje, te poremećene odnose u vlastitoj obitelji.

Nizom jednosmjernih analiza varijance utvrđeno je da dobne razlike ne postoje samo na faktorima *Emocionalne i socijalne neadekvatnosti* te na faktoru *Traumatski događaji*. Kod žena su kao uzroci usamljenosti znatno prisutniji faktori *Preseljenje, Poremećene intimne veze, Emocionalna i socijalna neadekvatnost* te *Poremećeni odnosi u vlastitoj obitelji*.

Moguće je da životna situacija starih (udovištvo, gubitak poznate okoline) izlaže stare riziku od usamljenosti kao što i razvojne promjene djeluju u razdoblju adolescencije.

Muškarci uzroke svoje usamljenosti atribuiraju događajima izvan njihove kontrole, dok žene uzroke svoje usamljenosti nalaze u vlastitom ponašanju, odnosima i svojim karakternim nedostacima.

KLJUČNE RIJEČI: uzroci usamljenosti, dobne razlike, spolne razlike

Uvod

U posljednjih dvadesetak godina brojni su se autori bavili proučavanjem konstrukta usamljenosti i njemu srodnim konstruktima (Russell i sur., 1980; Peplau i Perlman, 1982; Mijuskovic, 1985; Rokach, 1989; Rokach i Brock, 1995, 1997; Storr, 1988; Larson, 1997 i drugi). Unatoč tome velikom interesu za proučavanje usamljenosti ipak postoje razlike u definiranju usamljenosti kao i u sadržajima koji uzrokuju i doprinose održavanju usamljenosti. Usamljenost je u određenoj mjeri slična drugim negativnim čuvstvenim stanjima kao što su depresija i anksioznost. Usamljenost predstavlja univerzalno ljudsko iskustvo koje, u većoj ili manjoj mjeri, dožive svi ljudi u nekom životnom razdoblju, a najčešće se definira kao *“subjektivno nezadovoljstvo interpersonalnim odnosima nastalo ili uslijed promjena trenutnih socijalnih odnosa ili uslijed promjena u željama i potrebama za socijalnim odnosima”* (Peplau i Perlman, 1982). Peplau i Perlman su mišljenja da usamljenost predstavlja krajnju točku kontinuuma socijalnih veza pri čemu svaka osoba ima optimalni nivo socijalnih interakcija te u slučaju suboptimalnih socijalnih veza dolazi do doživljavanja usamljenosti, a u slučaju supraoptimalnih veza doživljava “invaziju” privatnosti.

Različita definicijska određenja usamljenosti predstavljaju odraz različitih teorijskih pristupa shvaćanju usamljenosti. Tako se mogu razlikovati psihodinamska shvaćanja koja usamljenost smatraju posljedicom nezadovoljne univerzalne potrebe za intimnošću koja je dio ljudskog evolucijskog nasljeđa. Fenomenološka orijentacija drži da društvo vrši pritisak na pojedinca da se ponaša na socijalno poželjan način, što uzrokuje nesrazmjer između unutarnjeg pravog *selfa* i *selfa* koji pokazuje drugima. Usamljenost se javlja kada osoba odustane od traženja pravoga *selfa* očekujući odbacivanje od drugih.

Interakcionistička orijentacija stavlja naglasak na interakcijsko djelovanje osobnih i društvenih karakteristika na pojavu usamljenosti. Jedan od predstavnika ove orijentacije - Weiss (prema Peplau i Perlman, 1982), mišljenja je da usamljenost nastaje kao rezultat nedovoljnih socijalnih interakcija u smislu da one ne zadovoljavaju osnovne socijalne potrebe. On

govori o emocionalnoj i socijalnoj usamljenosti, pri čemu emocionalna usamljenost nastaje kao posljedica nedostatka intimne, romantične veze, te je praćena anksioznošću, nemirom i osjećajem praznine, dok socijalna usamljenost nastaje kao rezultat nedostatka smislenog prijateljstva i zajedništva a praćena je dosadom i osjećajima socijalne marginalnosti.

Kognitivni pristup usamljenosti predstavlja shvaćanje da se usamljenost javlja onda kada osoba svjesno doživljava nesrazmjer između željenog i ostvarenog nivoa socijalnih kontakata, a kognitivni procesi, kao što su atribucije, imaju moderirajući utjecaj na iskustvo usamljenosti. Stoga se mogu razlikovati antecedente, odnosno uzroci usamljenosti, karakteristike samog iskustva usamljenosti i načini suočavanja s tim iskustvom.

S kognitivističkog shvaćanja usamljenosti kao rezultata deficita veza moguće je pretpostaviti da postoje dva tipa promjena u životu pojedinca a koji su mogući uzroci usamljenosti. Prvi tip promjena jesu promjene u aktualnim socijalnim vezama koje uzrokuju suboptimalnu razinu kvalitete i/ili kvantitete socijalnih veza. Takve su promjene obično vezane uz završetak intimnih veza zbog smrti, razvoda, preseljenja, hospitalizacije i sl. Drugi tip promjena vezan je za promjene u socijalnim potrebama i/ili željama pojedinca. Životni ciklus promjena u potrebama i željama koje se odnose na socijalne veze može postati uzrokom usamljenosti ako nije praćen i odgovarajućim kvalitativnim i kvantitativnim promjenama u postojećim vezama.

Uzimajući u obzir Levinsonov model razvojnih tranzicija (prema Kimmel, 1990), može se kazati da je usamljenost moguća u tranziciji adolescencije i ranog odraslog doba, tranziciji srednje životne dobi i tranziciji kasne odrasle dobi. Prve dvije tranzicije uključuju, normativno, promjene drugog tipa, dok tranzicija kasne odrasle dobi može, normativno, uključivati i promjene prvog tipa (npr. smrt bračnog partnera).

Osobni i situacijski faktori pridonose razvoju usamljenosti, pri čemu povećavaju vjerojatnost da će osoba doživjeti usamljenost te da će taj osjećaj trajati. Do sada je utvrđeno nekoliko osobnih karakteristika koje koreliraju s usamljenošću. Kalliopuska i Laitinen (1991) govore da su usamljene osobe najčešće introvertirane, sramežljive, niskog samopoštovanja, a naša istraživanja (Lacković-Grgin i sur., 1998) također pokazuju postojanje značajne pozitivne povezanosti usamljenosti sa sramežljivošću te značajne negativne povezanosti usamljenosti sa samopoštovanjem i sa samoaktualiziranošću.

Istraživači koji su proučavali usamljenost uglavnom su se usmjeravali na iskustvo usamljenosti i korelate toga iskustva, a relativno je malo pažnje posvećeno uzrocima usamljenosti. Neka naša prethodna istraživanja (Lacković-Grgin i sur., 1998, 1998a) upravo su bila usmjerena na proučavanje

iskustva usamljenosti i korelata toga iskustva, pa bi bilo zanimljivo na istim uzorcima provjeriti i koji su uzroci usamljenosti.

Postoje pokušaji određenja uzroka usamljenosti i njihovog razvrstavanja u određene kategorije. Tako Rubenstein i Shaver (1982, prema Brehm, 1992) predlažu podjelu uzroka usamljenosti u pet osnovnih kategorija i to:

1. nepovezanost u obliku nepostojanja intimne veze ili prekida intimne veze,
2. alijenacija u obliku osjećanja drugačijim, bez bliskih prijatelja,
3. biti sam,
4. prisilna izolacija zbog hospitalizacije ili vezanosti za kuću,
5. preseljenje zbog odlaska na fakultet ili čestih putovanja.

Pri tome nepovezanost u smislu intimnih veza može biti dovedena u vezu s emocionalnom, dok se alijenacija može dovesti u vezu sa socijalnom usamljenošću, u terminima Weissove podjele usamljenosti.

Međutim, jedan potpuniji model uzroka usamljenosti daje A. Rokach (1989). Na osnovi usmenih izjava od strane 526 ispitanika o iskustvu i uzrocima usamljenosti autorica je razvila model antecedenata usamljenosti te je time pridonijela razjašnjenju interpersonalne varijabilnosti u doživljavanju i uzrocima fenomena usamljenosti. Model antecedenata usamljenosti sastoji se u interpretaciji triju klastera koji uključuju osam faktora. Klasteri su identificirani kao 1. "Deficit interpersonalnih veza"; 2. "Stresni događaji" i 3. "Karakterne i razvojne varijable".

Prvi klaster uključuje tri faktora - faktor socijalne alijenacije koji se odnosi na iskustvo fizičke izolacije osobe koja je udaljena ili izolirana od poznate okoline; faktor neadekvatnog sustava socijalne potpore koji predstavlja situaciju manjka prijatelja i osoba kojima je stalo do pojedinca kao i postojanje socijalne potpore koja ne zadovoljava potrebe pojedinca te, konačno, faktor problemnih veza definiranih kao disharmonični bračni ili uopće intimni odnosi karakterizirani pomanjkanjem intimnosti, komunikacije i razumijevanja.

Klaster "Stresni događaji" također uključuje tri faktora definirana kao faktor promjene prebivališta karakteriziran promjenama u dotadašnjim vezama, separaciji od obitelji, prijatelja i drugih važnih osoba u životu pojedinca a praćeno pritiskom nove okoline za prilagodbom; faktor gubitka uključuje gubitak intimne i/ili romantične veze zbog smrti voljene osobe, prijatelja, roditelja ili zbog gubitka uzrokovanog prekidom u odnosima, dok faktor osobnih kriza obuhvaća traume ili značajne, nagle i dramatične promjene u nečijem životu.

Klaster karakternih i razvojnih varijabli odnosi se na osobne karakteristike koje ne pomažu ili koje odmažu pojedincu da se suočava s usamljenošću kao zrela osoba, a uključuje dva faktora. Faktor razvojnih

deficita uključuje tzv. “*hladan dom*” vezan uz nedostatak topline i ljubavi u roditeljskom domu, raspad obitelji, “*periferne roditelje*” koji su emocionalno “hladni” prema djetetu ili ne žive s njim, te “traume u djetinjstvu” vezane uz hospitalizaciju, razvod roditelja, neslaganje u kući ili pak fizičko pa i seksualno zlostavljanje. Faktor osobnih ograničenja predstavlja trajni i stvarni osjećaj osobe da ne može privući pažnju drugih, da se ne zna družiti i voljeti, pri čemu uključuje strah od intimnosti, negativnu samopercepciju, deficit socijalnih vještina, bolest, tjelesne nedostatke te neugodna iskustva iz prošlosti.

Budući da A. Rokach predstavlja kognitivističku orijentaciju, njezin model uzroka usamljenosti usmjeren je na deficite u socijalnim i drugim vezama te se sva tri klastera odnose na deficite veza. Možda upravo zbog te usmjerenosti na manjkave socijalne i intimne odnose, čime se donekle zanemaruje širi društveni kontekst i osobine pojedinca koji su u osnovi doživljaja usamljenosti, ovaj model objašnjava svega 36% varijance uzroka usamljenosti, a o čemu govore Rokach i Brock (1995). One navode da faktor osobnih ograničenja obuhvaća 17% varijance uzroka usamljenosti, a zatim slijede faktori razvojnih deficita sa 6%, problematične veze sa 5%, promjena prebivališta sa 4% te socijalna alijenacija također sa 4% objašnjene varijance uzoka usamljenosti.

Unatoč činjenici relativno malog postotka objašnjene varijance uzroka usamljenosti značajan doprinos autorice Rokach sastoji se u razvijanju jedne multidimenzionalne mjere usamljenosti koja obuhvaća emocionalni, ponašajni, socijalni i kognitivni aspekt iskustva usamljenosti. O pokušajima razvoja ovog upitnika autorica izvješćuje u nekoliko svojih radova (Rokach, 1988, 1989, 1997; Rokach i Brock, 1995, 1997, 1998). Samom činjenicom da ispitanik popunjava upitnik na način da označi (čekira) tvrdnje s kojima se slaže, i ako je upitnik pravilno ispunjen, uz kriterij ne manje od tri označene tvrdnje po stranici, ispitanik je priznao svoju usamljenost. Tako je moguće pretpostaviti da socijalna poželjnost nema značajnog utjecaja, što poništava prigovore kojima su izložene često korištene jednodimenzionalne NYU (New York University Loneliness Scale) skala i UCLA (The University of California at Los Angeles Loneliness Scale) skala usamljenosti, koje sve tvrdnje imaju u jednom, negativnom smjeru, budući da se usamljenost promatra kao neugodno iskustvo te je moguće da i set odgovaranja sistematski utječe na rezultat na skali.

Neosporno je da se različite sociodemografske varijable dovode u vezu s usamljenošću, pa se tako vrlo često spominje utjecaj životne dobi i spola. Unatoč vrlo raširenom stereotipu o starosti kao dobi usamljenosti (Brehm, 1992), istraživanja pobijaju ovaj stereotip budući da se pokazuje da su adolescenti i mlađe odrasle osobe najusamljenije. Ovakav rezultat nije

iznenadujući ako se sagleda u terminima teorije razvojnih zadataka te u terminima Eriksonove i Levinsonove razvojne teorije. Ipak, neki autori ne nalaze značajne razlike s obzirom na dob (Schultz i Moore, 1988), ili pak nalaze da su starije žene (umirovljenice) usamljenije u nekim aspektima (kao što su npr. prijateljstvo i romantične veze) u odnosu na studentice (Schmitt i Kurdek, 1985). Stoga se čini opravdanim provjeriti postoje li dobne razlike i u pojedinim dimenzijama uzroka usamljenosti.

Nadalje, postoje i kontradiktorni rezultati o usamljenosti s obzirom na spol. Pitanje je da li su ove razlike, kada su i utvrđene, barem dijelom uvjetovane metodološkim razlozima. Naime, oni koji nalaze da su žene usamljenije misle da muškarci možda teže priznaju da su usamljeni kad ih se o tome direktno pita (Borys i Perlman, 1985 - prema Koenig i sur., 1994). Mullins i Mushel (1992, prema Wenger i sur., 1996) isto kao i Schmitt i Kurdek (1985) nalaze da su u SAD-u muškarci usamljeniji od žena. Autorice Rokach i Brock (1995) su, uzimajući u obzir višefaktorsku strukturu usamljenosti utvrdile postojanje spolnih razlika, ali te razlike nisu bile konzistentne već su bile u različitim pravcima na različitim faktorima. Ovo bi moglo biti i objašnjenje spomenutih kontradiktornih nalaza jer se u tim istraživanjima usamljenost promatrala kao jednofaktorska varijabla, a tome u prilog idu i nalazi Berga i McQuonna (1998) te Stokesa i Levina (1986-prema Myers, 1996), koji navode da se muškarci i žene osjećaju usamljenima u različitim situacijama - muškarci kada su izolirani od grupnih interakcija a žene zbog nedostatnih intimnih veza "osoba i osoba". S obzirom da je većina spomenutih nalaza dobivena s obzirom na različita iskustva usamljenosti, činilo se potrebnim provjeriti i da li postoje spolne razlike s obzirom na različite uzroke usamljenosti.

U pokušaju provjere upitnika "Iskustvo usamljenosti" autorice A. Rokach izvršeno je ispitivanje na hrvatskim ispitanicima. U ovom radu cilj je bio provjeriti strukturu dijela upitnika koji se odnosi na uzroke usamljenosti, a željelo se utvrditi i da li postoje razlike s obzirom na dob i spol ispitanika u pojedinim dimenzijama uzroka usamljenosti.

Metoda

Ispitanici

Ispitivanje je obuhvatilo 508 ispitanika iz nekoliko hrvatskih gradova (Rijeka, Zadar, Zagreb, Požega, Osijek, Split i Biograd na moru). Budući da 24 ispitanika nije ispunilo upitnik na zadovoljavajući način, u uzorku su ostala

484 ispitanika (261 žena i 223 muškaraca) u dobi od 16 do 90 godina. Ispitanici su bili različitog bračnog i obrazovnog statusa.

Instrument ispitivanja

Korišten je upitnik "Iskustvo usamljenosti" kojeg je na osnovi svojih opsežnih istraživanja antecedenata i iskustva usamljenosti konstruirala A. Rokach. Upitnik se sastoji iz četiri dijela, a prvi dio obuhvaća opće podatke (dob, spol, obrazovni i bračni status, pitanja o prisutnosti usamljenosti kao kronične ili povremene te o prisutnosti usamljenosti u vrijeme ispitivanja). Drugi dio sadrži 82 tvrdnje o iskustvu usamljenosti, treći dio sadrži 82 tvrdnje o uzrocima usamljenosti dok četvrti dio sadrži 86 tvrdnji o suočavanju s usamljenošću. Potpuna uputa za popunjavanje dijela upitnika koji se odnosio na uzroke usamljenosti bila je sljedeća: "Pročitajte sljedeće tvrdnje i ispod oznake 'DA' stavite znak "✓" ukoliko tvrdnja opisuje situaciju zbog koje ste osjećali usamljenost. Molimo vas uzmite u obzir sva različita iskustva usamljenosti koja ste imali."

Upitnik su na hrvatski nezavisno prevela tri profesora (psihologije i engleskog jezika) te dva studenta, a nakon toga je postignut konsenzus u prijevodu.

U ovom radu analiziraju se podaci o dobi i spolu iz općeg dijela upitnika te o uzrocima usamljenosti.

Postupak ispitivanja

Ispitivanja su obavljena grupno i individualno, u školama, na fakultetima, u radnim organizacijama te u domovima ispitanika i u domovima umirovljenika. Ispunjavanje upitnika variralo je od 25 minuta kod mlađih i obrazovanijih do 50 minuta kod starijih i slabije pismenih. U pojedinim slučajevima, kada bi stariji ispitanici to predložili, upitnik je primjenjivan oralno, tj. ispitivač je čitao tvrdnje.

Prije primjene upitnika svim je ispitanicima objašnjen cilj ispitivanja a zatim im je dana uputa o popunjavanju upitnika, uz napomenu da će se izuzetno cijeniti njihova suradnja.

Rezultati

Uslijed pretpostavljenih kulturalnih razlika ispitanika koji su činili hrvatski i kanadski uzorak ponovno je pomoću faktorske analize utvrđivana

faktorska struktura uzroka usamljenosti. Izvršena je faktorska analiza metodom na zajedničke faktore uz Varimax normaliziranu rotaciju i Guttman-Kaisero kriterij ekstrakcije. Uz statistički kriterij u obliku zasićenja od najmanje .30 korišten je i logički kriterij po kojem su zadržane i čestice koje ne zadovoljavaju u potpunosti statistički kriterij ali koje dopunjavaju konceptualno značenje faktora.

Uz navedene kriterije analize izdvojeno je sedam interpretabilnih faktora koji su prepoznati kao I. Preseljenje; II. Poremećene intimne veze; III. Gubitak; IV. Poremećeni odnosi u roditeljskoj obitelji; V. Emocionalna i socijalna neadekvatnost; VI. Traumatski događaji; VII. Poremećeni odnosi u vlastitoj obitelji. Nakon toga izvršene su faktorske analize čestica koje se nalaze u svakom pojedinom faktoru a rezultati kojih se iznose u tablicama od 1 do 7.

Tablica 1. Rezultati analize zajedničkih faktora čestica iz faktora I. Preseljenje

ČESTICA	Faktorsko zasićenje
2. Poteškoće u pronalaženju prijatelja nakon preseljenja	.678
12. Odvajanje, zbog preseljenja od onih koji su mi pružali emocionalnu podršku	.661
25. Nakon preseljenja sam se morao prilagoditi novoj okolini	.773
36. Bio sam odvojen od obitelji zbog preseljenja	.578
41. Duži period sam bio odvojen od roditelja	.398
46. Zbog preseljenja sam se osjećao izoliran od prijatelja	.687
49. Preseljenje u drugi grad	.699
69. Bio sam u situacijama u kojima nisam nikoga poznavao	.356
79. Nakon preseljenja sam osjećao čežnju za prijašnjom okolinom	.769
KARAKTERISTIČNI KORIJEN	3.665
POSTOTAK OBJAŠNJENE VARIJANCE	40.85

Uz jednofaktorsku strukturu, naknadnom analizom čestica utvrđen je Cronbach alpha od .85.

Tablica 2. *Rezultati analize zajedničkih faktora čestica iz faktora II. Poremećene intimne veze*

ČESTICA	Faktorsko zasićenje
5. Partnerica me nije smatrala jedinstvenom osobom	.524
14. Partnerica me emocionalno zlostavljala	.555
21. Nisam mogao dijeliti najintimnije misli s partnericom	.533
26a. Doživio sam raskid svog braka	.311
26b. Doživio sam raskid romantične veze	.386
28. Bliska osoba me jako razočarala	.473
34. Nisam mogao vjerovati partnerici nakon njezine nevjere	.478
35. S partnericom sam imao seksualni odnos bez osjećaja ljubavi	.376
54. U intimnoj vezi se nisu ostvarila moja očekivanja	.530
62. Partnerica me tjelesno zlostavljala	.343
63. Osjećao sam da su partnerici neke stvari važnije od mene	.586
74. Doživio sam potpuni raskid moje intimne veze	.587
81. Doživio sam raspad veze zbog partneričinog alkoholizma	.389
KARAKTERISTIČNI KORIJEN	2.944
POSTOTAK OBJAŠNJENE VARIJANCE	22.63

Izlučen je samo jedan faktor uz koeficijent pouzdanosti Cronbach alpha od .78.

Tablica 3. *Rezultati analize zajedničkih faktora čestica iz faktora III. Gubitak*

ČESTICA	Faktorsko zasićenje
32. Doživio sam novčanu krizu	.311
60. Postao sam svjestan svoje smrtnosti	.507
66a. Doživio sam smrt supruge	.583
66b. Doživio sam smrt svoga djeteta	.248
66c. Doživio sam smrt roditelja	.629
66d. Doživio sam smrt bliskog prijatelja	.454
67. Bio sam utamničen	.424
71. Umirovljen sam	.627
72. Postao sam svjestan svoga starenja	.568
77. Moja partnerica je imala pobačaj	.344
KARAKTERISTIČNI KORIJEN	2.370
POSTOTAK OBJAŠNJENE VARIJANCE	23.70

Dobiven je jedan faktor a koeficijent pouzdanosti Cronbach alpha iznosi .74.

Tablica 4. *Rezultati analize zajedničkih faktora čestica iz faktora IV. Poremećeni odnosi u roditeljskoj obitelji*

ČESTICA	Faktorsko zasićenje
9. Razdor obitelji nakon rastave roditelja	.389
16. Imao sam emocionalno hladne roditelje	.429
18. Osjećao sam da me roditelji općenito ne podržavaju	.459
19. Često sam bio nepravedno kažnjen	.306
26e. Doživio sam raskid odnosa s roditeljem	.375
27. Rijetko sam provodio vrijeme sam s mojim roditeljima	.421
42. Roditelji su često izbivali iz kuće	.463
56. Nisam imao emocionalno blisku obitelj	.571
68. U mojoj obitelji se osjećaji nisu otvoreno iskazivali	.489
70. Kao dijete sam bio napušten od jednog/oba roditelja	.498
KARAKTERISTIČNI KORIJEN	4.085
POSTOTAK OBJAŠNJENE VARIJANCE	40.85

I ovdje se pokazala jednofaktorska struktura uz Cronbach alpha od .71.

Tablica 5. *Rezultati analize zajedničkih faktora čestica iz faktora V. Emocionalna i socijalna neadekvatnost*

ČESTICA	Faktorsko zasićenje
3. Strah da ću biti odbačen ako nekome dozvolim da mi se približi	.306
4. Panični strah	.235
6. Osjećaj zastrašenosti od osoba suprotnog spola	.390
7. Okrivljavao sam sebe kada bi stvari krenule loše	.260
20. Često sam bio nepravedno kažnjen	.367
23. Osjećao sam da nemam što ponuditi drugoj osobi	.318
29. Bojao sam se intimnosti	.462
30. U društvu sam se ponašao neprikladno	.319
38. Često sam se osjećao nevažnim	.416
39. Zbog sramežljivosti sam se osjećao nesposoban sklopiti prijateljstvo	.374
43. Mislio sam da nisam pametan kao drugi	.453
47. Osjećaj da mi nedostaje osobne hrabrosti	.462
52. Tjelesni nedostatak koji me čini neprivlačnim	.282
55. Često sam osjećao da se "ne uklapam"	.439
58. Nisam mogao izraziti svoje osjećaje	.330
65. Često doživljavam jak osjećaj neadekvatnosti	.418
75. Zastrašivali su me ljudi socijalno sposobniji od mene	.355
80. Izbjegavao sam intimnosti jer ne znam kako voljeti	.364
KARAKTERISTIČNI KORIJEN	2.466
POSTOTAK OBJAŠNJENE VARIJANCE	13.69

Izlučen je jedan faktor a Cronbach alpha iznosi .73.

Tablica 6. *Rezultati analize zajedničkih faktora čestica iz faktora VI. Traumatski događaji*

ČESTICA	Faktorsko zasićenje
10. Seksualno zlostavljanje u djetinjstvu	.285
15. Osjećaj da mi ljudi ne vjeruju jer sam bio optužen zbog krivičnog djela	.424
22. Ustanovljena mi je smrtna bolest	.372
33. Kao dijete sam često oboljevao i bio smještan u bolnicu	.286
51. Uhićenje	.495
57. Kao dijete bio sam usvojen	.443
64. Kao dijete sam bio fizički zlostavljan	.405
KARAKTERISTIČNI KORIJEN	1.086
POSTOTAK OBJAŠNJENE VARIJANCE	15.50

Dobiven je jedan faktor a koeficijent pouzdanosti je nešto niži i iznosi .56. Vjerojatni razlog nešto niže pouzdanosti treba tražiti u manjem broju čestica kao i u nižoj korelaciji pojedinih čestica s ukupnim rezultatom. Kako skala uključuje neke događaje koji nisu toliko česti za većinu ljudi, rezultate vezane uz subskalu traumatskih događaja treba pažljivo promatrati.

Tablica 7. *Rezultati analize zajedničkih faktora čestica iz faktora VII. Poremećeni odnosi u vlastitoj obitelji*

ČESTICA	Faktorsko zasićenje
1. Život u kući obilježen uznemirenošću i nesretnošću	.464
8. Bio sam jako povrijeđen od člana obitelji	.519
24. Nedostatak povjerenja među članovima obitelji	.553
26d. Doživio sam raskid odnosa s djecom	.249
31. Osjećao sam se odbačen od obitelji	.487
KARAKTERISTIČNI KORIJEN	1.089
POSTOTAK OBJAŠNJENE VARIJANCE	21.79

I ovdje se, uz jednofaktorsku strukturu, pokazala nešto niža pouzdanost (Cronbach alpha .58). Vjerojatno je to uvjetovano nešto manjim brojem čestica koje čine ovu skalu.

Uslijed njihove nešto niže pouzdanosti rezultate vezane uz subskele Traumatskih događaja i Poremećenih odnosa u vlastitoj obitelji treba promatrati s određenim oprezom. Ipak i unatoč tome ove subskele imaju uglavnom zadovoljavajuću pouzdanost.

Nadalje je utvrđena i korelacija između faktora uzroka usamljenosti, a rezultati se prikazuju u tablici 8.

Tablica 8. *Prikaz korelacija među faktorima uzroka usamljenosti*

	UF1	UF2	UF3	UF4	UF5	UF6	UF7
UF1 - Preseljenje	1.00	-.07	.28	.10	-.04	.02	-.03
UF2 - Poremećene intimne veze		1.00	-.07	.10	.18	.05	.24
UF3 - Gubitak			1.00	.06	.03	.12	.11
UF4 - Poremećeni odnosi u roditeljskoj obitelji				1.00	.13	.12	.38*
UF5 - Emocionalna i socijalna neadekvatnost					1.00	.07	.04
UF6 - Traumatski događaji						1.00	.06
UF7 - Poremećeni odnosi u vlastitoj obitelji							1.00

* $p < 0.05$

Kako se iz tablice 8. može vidjeti, značajna povezanost postoji samo između UF4 - Poremećeni odnosi u roditeljskoj obitelji i UF7 - Poremećeni odnosi u vlastitoj obitelji.

Kao i za iskustvo usamljenosti (Lacković-Grgin i sur., 1998a), i za uzroke usamljenosti se potvrdila pretpostavka o višedimenzionalnosti uzroka usamljenosti. Upravo zbog višedimenzionalnosti uzroka usamljenosti u daljnjim analizama će se voditi računa o utvrđenim dimenzijama.

Da bi se provjerile pretpostavke o postojanju dobnih razlika u uzrocima usamljenosti, ispitanici su podijeljeni u četiri skupine s obzirom na kronološku dob.

Tablica 9. *Prikaz skupina ispitanika formiranih prema kronološkoj dobi*

Kronološka dob	N	M	SD
16 do 24 godine	129	21.24	2.51
25 do 44 godine	129	33.29	5.42
45 do 64 godine	127	51.86	5.61
65 do 90 godina	99	73.52	6.46

U tablici 10. donose se rezultati dvosmjernih analiza varijance pomoću kojih se pokušalo provjeriti da li postoje dobne i spolne razlike u uzrocima usamljenosti, te da li postoji interakcijsko djelovanje dobi i spola na uzroke usamljenosti.

Tablica 10. *Prikaz rezultata dvosmjerne (DobxSpol) analize varijance za različite uzroke usamljenosti*

Faktor	Efekti	F	df	p (F)
UF1- Preseljenje	Dob	7,347	3/476	,000
	Spol	4,536	1/476	,034
	DobxSpol	,4720	3/476	,701
UF2 - Poremećene intimne veze	Dob	7,320	3/476	,000
	Spol	25,91	1/476	,000
	DobxSpol	,258	3/476	,855
UF3 - Gubitak	Dob	148,26	3/476	,000
	Spol	2,522	1/476	,113
	DobxSpol	1,493	3/476	,216
UF4 - Poremećeni odnosi u roditeljskoj obitelji	Dob	2,392	3/476	,068
	Spol	,765	1/476	,382
	DobxSpol	1,314	3/476	,269
UF5 - Emocionalna i socijalna neadekvatnost	Dob	4,135	3/476	,007
	Spol	3,433	1/476	,064
	DobxSpol	,446	3/476	,720
UF6 - Traumatski događaji	Dob	1,775	3/476	,151
	Spol	,000	1/476	,987
	DobxSpol	,177	3/476	,912
UF7 - Poremećeni odnosi u vlastitoj obitelji	Dob	3,379	3/476	,018
	Spol	17,647	1/476	,000
	DobxSpol	1,241	3/476	,294

Dobne razlike se nisu pokazale značajnima u faktorima Poremećeni odnosi u roditeljskoj obitelji i Traumatski događaji. Naknadnim testiranjem

razlika (t-testovima) pokušalo se utvrditi koje se dobne skupine razlikuju u pojedinim dimenzijama uzroka usamljenosti.

Tablica 11. *Aritmetičke sredine rezultata podijene za pojedine dimenzije (faktore) uzroka usamljenosti kod sve četiri dobne skupine*

FAKTORI UZROKA USAMLJENOSTI	16-24 godine	25-44 godine	45-64 godine	65-90 godine
UF1 - Preseljenje	1.81	1.77	1.77	1.64
UF2 - Poremećene intimne veze	1.72	1.77	1.80	1.84
UF3 - Gubitak	1.94	1.90	1.78	1.55
UF5 - Emocionalna i socijalna neadekvatnost	1.72	1.78	1.78	1.80
UF7 - Poremećeni odnosi u vlastitoj obitelji	1.79	1.75	1.70	1.76

Napomena: Viši rezultat znači da je taj uzrok manje važan

Radi lakše usporedbe rezultata na pojedinom faktoru (dimenziji), ukupan rezultat na tome faktoru (dimenziji) podijeljen je brojem čestica koje tvore taj faktor (dimenziju).

Pokazalo se da je *Preseljenje* kao uzrok usamljenosti značajno prisutnije kod skupine starih ($t_{1,4}=4.398$; $t_{2,4}=3.46$; $t_{3,4}=3.56$, sve vrijednosti su značajne na razini 1%). *Poremećene intimne veze* su značajnije manji uzrok usamljenosti za adolescente nego za ostale dobne skupine ($t_{1,2}=-2.13$, $p<.05$; $t_{1,3}=-2.9$, $p<.01$; $t_{1,4}=-4.43$, $p<.01$; $t_{2,4}=-2.79$, $p<.01$).

S obzirom na faktor *Gubitak* razlike postoje između svih dobnih skupina ($t_{1,2}=3.34$; $t_{1,3}=9.72$; $t_{1,4}=18.64$; $t_{2,3}=6.54$; $t_{2,4}=15.47$; $t_{3,4}=9.08$, sve vrijednosti su značajne na razini 1%). *Emocionalna i socijalna neadekvatnost* su najviše izraženi kod skupine adolescenata ($t_{1,2}=-2.68$, $p<.01$; $t_{1,3}=-2.52$, $p<.05$; $t_{1,4}=-3.14$, $p<.01$) i to u usporedbi sa svim ostalim dobnim skupinama, dok ne postoji razlika između ostale tri dobne skupine. I konačno, s obzirom na *Poremećene odnose u vlastitoj obitelji*, značajne razlike postoje samo između skupine adolescenata i osoba srednje životne dobi kojima je to važniji uzrok usamljenosti ($t=2.83$, $p<.01$).

Sve utvrđene značajne razlike s obzirom na spol pokazuju da su navedeni uzroci usamljenosti značajno više prisutni kod žena.

Rasprava

U analizu podataka dijela upitnika "*Iskustvo usamljenosti*" koji se odnosi na uzroke usamljenosti krenuli smo s faktorskom analizom 82 čestice koje čine taj dio upitnika. Korištena je faktorska analiza na zajedničke faktore uz Varimax normaliziranu rotaciju i Guttman-Kaiserov kriterij ekstrakcije faktora. Budući da je A. Rokach (1989) koristila faktorsku analizu na glavne komponente, a mi faktorsku analizu na zajedničke faktore, u određenoj mjeri treba biti oprezan pri interpretaciji i usporedbi rezultata ova dva istraživanja.

Kao što se potvrdila i višedimenzionalna struktura iskustva usamljenosti (Lacković-Grgin i sur., 1998), tako se pokazalo i da su uzroci usamljenosti sastavljeni od više dimenzija. Naime, dobiveno je sedam interpretabilnih faktora koje je moguće, na osnovi logičkog kriterija, podijeliti na dvije grupe. Prvi su situacijski uzroci vezani uz preseljenje (UF1), gubitak (UF3) i traumatske događaje (UF6), dok druga grupa uzroka obuhvaća poremećene odnose (UF2, UF4 i UF7) kao i neke osobne značajke (UF5) kojima se atribuiraju usamljenost. Dobivena faktorska struktura uzroka usamljenosti uklapa se i u model uzroka usamljenosti koji je iznijela Rokach (1989). Tako bi faktori "*Preseljenje*", "*Gubitak*" i "*Traumatski događaji*" odgovarali klasteru "*Traumatski događaji*"; faktori "*Poremećene intimne veze*" i "*Poremećeni odnosi u vlastitoj obitelji*" mogli bi se svrstati u klaster "*Deficit intimnih i socijalnih veza*", dok bi faktori "*Emocionalna i socijalna neadekvatnost*" i "*Poremećeni odnosi u roditeljskoj obitelji*" pripadali u klaster "*Karakterne i razvojne varijable*".

Faktor "*Preseljenje*" uključuje tvrdnje koje se odnose na promjenu mjesta boravka, odvajanje od značajnih osoba i prilagodbu novoj sredini u kojoj treba uspostaviti nove veze. Osoba se nalazi udaljena iz "svoje" okoline, a to se može dodatno zakomplicirati i smanjenom mogućnošću kontrole takve situacije.

Faktor "*Poremećene intimne veze*" čine tvrdnje koje se odnose na probleme vezane uz teškoće održavanja intimne veze, probleme vezane uz ponašanje partnera ili vezane uz potpuni prekid intimne/romantične veze. Ovi su događaji vjerojatno obilježeni disharmoničnošću veze u koju je uključen pojedinac te narušavaju i emocionalnu ili fizičku dobrobit pojedinca.

Treći faktor, "*Gubitak*", obilježen je tvrdnjama koje se odnose na neke normativne (umirovljenje) i nenormativne događaje (novčana kriza, smrt supruga, djeteta, roditelja, bliskog prijatelja) koji pogađaju uspostavljenu mrežu socijalnih odnosa. Gubitak je trajan i nije ga moguće promijeniti i povratiti prijašnje odnose s tim osobama. Pri tome se zahtijeva veća ponovna

prilagodba, ponovna "izgradnja" vještina u brojnim područjima u kojima su do tada sudjelovali drugi pojedinci (partneri, roditelji, prijatelji). Stroebe i sur. (1996) navode da socijalna podrška od strane bliskih pojedinaca ipak ne može nadoknaditi privrženost koja se razvijala između partnera (prijatelja, rodbine) čija je veza sada prekinuta.

Faktor "Poremećeni odnosi u roditeljskoj obitelji" odnosi se na neidealne odnose unutar obitelji. Obilježen je tvrdnjama koje ukazuju na "hladan" dom, nedostatak topline, ljubavi i sigurnosti. Također uključuje i tvrdnje koje se odnose na vjerojatno poremećeni sustav međusobne socijalne podrške unutar obitelji. Kroz česta kažnjavanja i napuštanje od strane roditelja vjerojatno se nalaze i korijeni kasnije usamljenosti.

Emocionalna i socijalna neadekvatnost je obilježena tvrdnjama koje predstavljaju neke osobne nedostatke pojedinaca. Neadekvatno razvijene socijalne vještine te sramežljivost, nedostatak osobne hrabrosti te nemogućnost izražavanja osjećaja predstavljaju događaje tj. karakteristike na koje bi se moglo utjecati kroz adekvatan sustav psihološke pomoći i razvijanje nedostatnih socijalnih vještina. Ove se karakteristike mogu povezati i sa Sullivanovim shvaćanjem o nepripadanju grupi a također se može povezati i s Weissovim shvaćanjima da usamljenost nastaje kao dio neispunjene potrebe da se bude dio posebnih/specifičnih odnosa.

Faktor "Traumatski događaji" uključuje tvrdnje koje se odnose na izrazito specifične događaje koji su dio iskustva samo određenih pojedinaca. Događaji kao što su "Seksualno zlostavljanje u djetinjstvu", "Uhićenje", fizičko zlostavljanje u djetinjstvu, dijagnoza smrtne bolesti - predstavljaju značajne promjene u životu svakoga pojedinca pa tako i djeluju kao značajan uzrok usamljenosti. Uz nemogućnost promjene i trajno obilježavanje života svakoga pojedinca traumatski događaji iz djetinjstva imaju veliki značaj u razvoju usamljenosti.

Faktor "Poremećeni odnosi u vlastitoj obitelji" tvore tvrdnje koje se odnose na poteškoće u uspostavljanju i održavanju "zdravih" obiteljskih odnosa. Korelacija između ovog faktora i faktora "Poremećeni odnosi u roditeljskoj obitelji" ukazuje na zajedničku osnovu poremećenih odnosa u ukupnoj (široj) obitelji. Iako postoji statistička opravdanost za takav postupak, ova dva faktora nisu sažeta u jedinstveni faktor jer se time gubi određeni broj tvrdnji a time i informacija o uzrocima usamljenosti.

Prvi faktor, "Preseljenje", u više istraživanja se pokazao kao općeprisutni uzrok usamljenosti. To je čisto situacijski uzrok, ali se odnosi na gubitak poznate okoline, prijatelja, obitelj, tj. gubitak socijalne mreže koja je pružala emocionalnu potporu. Ovaj uzrok usamljenosti značajno više je prisutan kod starijih ispitanika a razlog tome mogao bi biti način procesiranja informacija o

prostoru kao i u gubitku socijalne mreže kroz koju se ostvarivala emocionalna i socijalna potpora. Kako se u starosti dosta destruiraju setovi ponašanja vezani uz kognitivne mape prostora, a naročito kada se mijenja prostor (Smiljanić, 1985), razvija se i osjećaj nesigurnosti potaknut gubitkom socijalne mreže.

Poremećene intimne veze kao uzrok usamljenosti značajno je više prisutan kod adolescenata i mlađih odraslih. Odnosi se na neispunjenu potrebu za intimnošću, povezanošću i afektivnošću koja je vrlo važna u razdoblju adolescencije i mlađe odrasle dobi kada se naglašavaju i društvena očekivanja od strane vršnjaka za imanjem romantične veze. Ovaj uzrok usamljenosti je značajno izražen i kod srednje odrasle dobi, za razliku od starih. Razlog tome moguće je pronaći i u tzv. "kriznim" godinama braka kod srednje odrasle dobi (25 do 44 godine starosti), budući da su sedma i dvadeseta godina braka većinom u razdoblju kada su supružnici u dobi od 25 do 45 godina života. Ženama je važnije zajedništvo a muškarcu individualnost, što vodi poremećaju intimne veze, tj. braka (prema Obradović i sur., 1993). Kod starijih osoba ovaj je faktor najmanje prisutan jer je u dobi od 64 do 90 godina intimna veza većinom stabilna, kontinuirana svakodnevica, ili je pak nema.

Gubitak je kao uzrok usamljenosti najprisutniji kod starih, značajno manje nego li kod kasne odrasle dobi, a značajno više nego kod srednje odrasle dobi, te je najmanje prisutan kod adolescenata. I same tvrdnje u ovom faktoru usmjerene su na dob veću od 65 godina pa je i dobiveni rezultat logičan. U ovoj se dobi povećava vjerojatnost gubitka (smrti) supružnika, prijatelja, a velika je i vjerojatnost normativne promjene u obliku odlaska u mirovinu i s time povezanih novčanih kriza. Što je osoba mlađa, manja je i vjerojatnost doživljavanja ovakvih gubitaka.

Emocionalna i socijalna neadekvatnost kao uzrok usamljenosti značajno je više prisutna kod adolescenata i mlađih odraslih osoba, budući da je za njih karakteristična usmjerenost na druženje i razvoj socijalnih vještina a veliku važnost pridaju i mišljenju okoline. S dobi, socijalne vještine bi trebale biti izgrađene, isto kao i samopouzdanje i prihvaćanje sebe i svojih čuvstava, te je i manja potreba za uspoređivanjem sebe s drugima, što sprječava doživljavanje osjećaja neadekvatnosti.

Na faktoru Poremećeni odnosi u vlastitoj obitelji dobivena je razlika u prisutnosti toga uzroka usamljenosti između grupe adolescenata i kasne odrasle dobi. U literaturi se dosta često to životno razdoblje (od 45 do 64 godine starosti) promatra i kao razdoblje kriznih 40-ih godina. Sada se javljaju i dvostruki standardi starenja s obzirom na spol što se odražava i na bračnim odnosima. Žene doživljavaju krizu zbog odlaska djece - tzv. "efekt praznog gnijezda" (Lacković-Grgin, 1993), gubitka privlačnosti i mogućnosti reprodukcije, a za muškarce je izvor krize u nastojanjima da se bude najbolji s

obzirom na karijeru i financije. Uslijed ženinog usmjerenja na traženje potpore i zaštite od muža, te njegovog posvećenja karijeri, dolazi do razmirica i nepovjerenja, što sve vodi osjećaju usamljenosti i kod jednih i kod drugih.

Na osnovi dobnih razlika u uzrocima usamljenosti može se kazati da životna situacija starih (udovištvo i gubitak poznate okoline) izlaže stare riziku od usamljenosti, kao što i razvojne maturacijske promjene djeluju u razdoblju adolescencije.

S obzirom na spol, značajne razlike su utvrđene na faktorima "Preseljenje", "Poremećene intimne veze", "Emocionalna i socijalna neadekvatnost" i "Poremećeni odnosi u vlastitoj obitelji". Svi ovi uzroci usamljenosti značajno su više prisutni kod žena nego kod muškaraca.

Budući da su se najveće razlike pokazale u sferi intimnih odnosa, moguće je da usamljenost za muškarce predstavlja određeni oblik stigme. Možda stoga muškarci svoju usamljenost atribuiraju situacijskim uzrocima, a žene uzroke usamljenosti nalaze u svom ponašanju, odnosima s drugima i svojim nedostacima. Moguće je naći objašnjenje i u većoj introspektivnosti žena te u njihovoj usmjerenosti na osjećaje. Žene traže razloge svojih osjećaja i posvećuju se intimnim odnosima, a muškarci veću pažnju pridaju druženju i socijalnim odnosima. Možda je upravo tu i osnova različitog atribuiranja usamljenosti muškaraca i žena različitim vrstama uzroka.

Dakle, muškarci svoju usamljenost atribuiraju događajima izvan njihove kontrole, na koje ne mogu utjecati, dok žene uzroke svoje usamljenosti nalaze u vlastitom ponašanju, odnosima i svojim karakternim nedostacima. To je možda i razlog veće usamljenosti žena, jer atribuiranje usamljenosti situacijskim i nekontrolabilnim faktorima čini usamljenost kratkotrajnim, promjenjivim a možda i manje intenzivnim iskustvom.

Literatura

- BREHM, S.S. (1992): *Intimate Relationships*, London, McGraw-Hill, Inc.
- KALLIOPUSKA, M. and LAITINEN, M. (1991): Loneliness related to self-concept, *Psychological Reports*, 69, 27-34.
- KOENIG, J.L., ISAACS, M.A. and SCHWARTZ, J.A.J. (1994): Sex Differences in Adolescent Depression and Loneliness: Why are Boys Lonelier if Girls Are More Depressed?, *Journal of Research in Personality*, 28, 27-43.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K. (1993): Psihosocijalne odrednice zadovoljstva životom u žena srednje životne dobi, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru-Razdio FPSP*, 31, 8, 95-101.

- LACKOVIĆ-GRGIN, K., PENEZIĆ, Z. i SORIĆ, I. (1998): Struktura iskustva usamljenosti mjerene upitnikom A. Rokach: Razvojnopsihološka perspektiva, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru-Razdio FPSP*, 37, 14, 33-52.
- LACKOVIĆ-GRGIN, K., PENEZIĆ, Z. i SORIĆ, I. (1998a): Usamljenost i samoća studenata: Uloga afilijativne motivacije i nekih osobnih značajki, *Društvena Istraživanja*, 4-5 (36-37), 543-558.
- LARSON, R. W. (1997): The Emergence of Solitude as a Constructive Domain of Experience in Early Adolescence, *Child Development*, 68, 1, 80-93.
- MIJUSKOVIC, B.L. (1985): *Loneliness*, Libra Publishers, San Diego.
- MYERS, D.G. (1996): *Social Psychology*, McGraw-Hill, New York.
- OBRADOVIĆ, J., LUKINAC, D., RADMAN, O. i ŠIŠKO, Z. (1993): Bračni odnosi i stabilnost braka, *Revija za sociologiju*, 3-4. 147-169.
- PEPLAU, L.A. and PERLMAN, D. (Eds.) (1982): *Loneliness: A sourcebook of current theory, research and therapy*, New York, Wiley-Interscience.
- ROKACH, A. & BROCK, H. (1995): The effects of gender, marital status and the chronicity and immediacy of loneliness, *Journal of Social Behavior and Personality*, 10, 4, 833-848.
- ROKACH, A. & BROCK, H. (1997): Loneliness: A Multidimensional Experience, *Psychology-A Journal of Human Behaviour*, 34, 1, 1-9.
- ROKACH, A. (1989): Antecedents of Loneliness: A Factorial Analysis, *The Journal of Psychology*, 120, 4, 369-384.
- ROKACH, A. (1997): Relations of Perceived Causes and the Experience of Loneliness, *Psychological Reports*, 80, 1067-1074.
- ROKACH, A. and BROCK, H. (1998): Coping with loneliness, *The Journal of Psychology*, 132, 1, 107-127.
- RUSSELL, D., PEPLAU, L.A. and CUTRONA, C.E. (1980): The revised UCLA Loneliness Scale: Concurrent and discriminant validity evidence, *Journal of Personality and Social Psychology*, 39, 472-480.
- SCHMITT, J.P. & Kurdek, L.A. (1985): Age and gender differences in and personality correlates of loneliness in different relationships, *Journal of Personality Assessment*, 49, 5, 485-496.
- SCHULTZ, N.R.Jr. and MOORE, D. (1988): Loneliness Differences Across Three Age Levels, *Journal of Social and Personal Relationships*, 5, 275-284.
- SMILJANIĆ, V. (1985): *Psihologija starenja*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- STORR, A. (1988): *Solitude*, London, Harper Collins Publishers.

STROEBE, W., STROEBE, M., ABAKOUMKIN, G. and SCHUT, H. (1996): The Role of Loneliness and Social Support in Adjustment to Loss: A Test of Attachment Versus Stress Theory, *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 6, 1241-1249.

Katica Lacković-Grgin, Zvezdan Penezić, Izabela Sorić:

CAUSES OF LONELINESS
Structure, Age and Gender Differences

S u m m a r y

Researchers have been primarily oriented on the experience of loneliness and very little attention has been given to the causes of loneliness. This investigation was conducted with the part of the A. Rokach's questionnaire "Experiences of loneliness" which is related to the causes of loneliness. A questionnaire was administered to 484 subjects aged 16-90 years. The sample consisted of 261 woman and 223 man. The aim was to examine the structure of causes of loneliness, as well as age and gender differences.

Principal factor analysis was used, and seven interpretable factors were extracted. These factors were named as: Replacement, Disrupted intimate relationships, Loss, Disrupted relationships in parent's family, Emotional and social inadequacy, Traumatic experiences, and Disrupted relationships in own family.

A series of one way analysis of variance showed that there are no age differences only in the factors named Emotional and social inadequacy and Traumatic experiences. Factors named Replacement, Disrupted intimate relationships, Emotional and social inadequacy, and Disrupted relationships in own family are more significant as causes of loneliness for women.

It might be possible that the life situation of older people (widowhood, loss of well known environment) makes older people more vulnerable to loneliness, as well as that developmental changes have more significant impact on adolescents.

Men attribute causes of their loneliness to uncontrollable experiences, while women attribute causes of their loneliness to their own behaviour, to their relationships and to their own characterological shortages.

KEY WORDS: causes of loneliness, age differences, gender differences